

LA TRÀGICA VIDA D'UN MINISTRE POLRUGAR

Isaac Deutscher

Extret del llibre "Herejes y renegados", ed. Ariel, Barcelona, 1970.

Article escrit al 1950.

Polrugaria no necessita ser exactament localitzada en el mapa. N'hi ha prou en dir que cau per alguna part dels confins orientals d'Europa. Ni tampoc s'ha de buscar el nom de Vicenç Adrià, un alt funcionari polrugar, en cap 'qui és qui', perquè es tracta d'una figura mig real, mig imaginària. Les característiques i trets distintius d'Adrià poden trobar-se en algunes de les persones que ara governen en els països satèl·lits de Rússia, i ni una sola de les seves experiències, aquí relatades, ha estat inventada. No necessita especificar-se el lloc que ocupava Adrià en el seu govern. Pot ser president, o primer ministre, o viceprimer ministre, o sols ministre de l'interior, o d'educació. Amb tota probabilitat és membre del politburó, i se'l coneix com un dels pilars de la democràcia popular a Polrugaria. Els diaris de tot el món informen de les seves paraules i dels seus actes.

Està molt generalitzat referir-se a homes del tipus d'Adrià amb els termes "servidors de Stalin", "marionetes dels russos" i "caps de la quinta columna del Cominform". Si alguna d'aquestes etiquetes el descrigués adequadament, Adrià no seria digne de cap atenció especial. Segur que té, inevitablement, quelcom de marioneta i d'agent d'una potència estrangera; però és molt més que això.

Vicenç Adrià està, en tot cas, rondant els cinquanta anys; en pot tenir precisament cinquanta. La seva edat té una importància significativa, perquè els seus anys de formació foren els de la collita revolucionària de la primera gran guerra. Procedeix d'una família de classe mitja que abans de 1914 havia gaudit de certa prosperitat, i havia cregut en la estabilitat de les dinasties, dels governs, de les monedes i dels principis morals. En la seva adolescència, Adrià va veure ensorrar-se tres grans imperis sense que a gairebé ningú li caigués la llàgrima. Després va veure a molts governs entrar i sortir de la existència en una successió tan ràpida i sorprenent que era quasi impossible portar-ne el compte. Per terme mig, n'hi havia una dotzena o una vintena per any. L'arribada de qualsevol d'ells era saludada com un esdeveniment dels que fan època; a cada successiu primer ministre se'l rebia com a un salvador. Al cap d'algunes setmanes, o dies, se'l reprovava i se'l feia fora a puntades de peu com a un desequilibrat, un vividor i un talòs.

La moneda de Polrugaria, com la de tots els països veïns, perdia el seu valor mes rere mes, i després dia rere dia, i finalment hora rere hora. El pare d'Adrià va vendre la seva casa al començar l'any; amb els diners que en va rebre per la venda sols podia comprar dos caixes de llumins al final del mateix any. Cap combinació política, cap institució, cap costum establert, cap idea heretada semblava capaç de supervivència. També els principis morals estaven en crisi. La realitat semblava perdre la seva claredat de perfils, i això es reflectia en la poesia, la pintura i la escultura de nou tipus.

El jove es va convèncer amb facilitat de que estava sent testimoni de la decadència d'un ordre social; de que davant dels seus mateixos ulls el capitalisme estava sucumbint a l'atac de la seva pròpia profunda bogeria. Li commocionaren els entusiastes manifestos de la Internacional Comunista firmats per Lenin i Trotski. No va tardar en ser membre del partit comunista. Com que a Polrugaria el partit comunista estava sent salvatgement perseguit -les penes per estar afiliat al mateix anaven de cinc anys de presó a la mort-, les

persones que aleshores s'hi unien no ho feien per motius egoistes ni per arribisme.

En qualsevol cas, Adrià rebutjà sense vacil·lacions les perspectives d'una carrera segura en el camp acadèmic, per convertir-se en un revolucionari professional. Li impulsaren a fer-ho una simpatia idealista pels desvalguts i quelcom que ell anomenava “convicció científica”. Estudiant els clàssics del marxisme va arribar a convences fermament de que la propietat privada dels mitjans de producció i el concepte d'estat nacional eren cadàvers insepultes, i que serien canviats per una societat socialista internacional, que sols podria ser promoguda per una dictadura del proletariat.

Dictadura del proletariat significava no el govern dictatorial d'un grupet, ni molt menys d'un cap únic, sinó el predomini social i polític de les classes treballadores, “la dictadura d'una irresistible majoria de persones sobre un grapat d'explotadors, terratinents semifeudals i grans capitalistes”. Lluny de rebutjar la democràcia, la dictadura del proletariat, pensava, representaria la consumació de la mateixa. Ompliria de contingut la closca buida de la igualtat formal, que era tot el que la democràcia burgesa podia oferir: igualtat social, aquest era el contingut adequat per aquella closca. Amb tal visió del futur, Adrià es va submergir profundament en la corrent revolucionària.

No necessitem relatar en detall la carrera revolucionària d'Adrià, que, fins a cert punt, es va ajustar a un model típic. Hi hagué els anys de treball perillós en la clandestinitat, en els que portà la vida del perseguit sense nom i sense direcció. Organitzà vagues, escrigué en diaris clandestins i viatjà per tot el país estudiant condicions socials i constituint organitzacions. Vingueren després els anys de presó i tortura, i d'anhels en la soledat. La visió del futur que l'inspirava s'havia d'haver adulterat una mica amb les utilitats pràctiques, els jocs de tàctica, les maneres de al organització, les tasques quotidianes de tot polític, també del que serveix a la revolució. Amb tot, el seu idealisme i el seu entusiasme encara no havien començat a decaure.

Inclús en la presó ajudava a mantenir als seus camarades fermes en les seves conviccions, les seves esperances i el seu orgull pels propis sacrificis. Un cop va conduir a varis centenars de presos polítics a una vaga de fam. La vaga, que va durar sis o set setmanes, fou una de les més llargues que hi hagués hagut mai. El governador de la presó sabia que per a vèncer-la havia de vèncer primer a Vicenç Adrià. Uns guàrdies arrossegaren per les cames al debilitat Adrià, des de la seva cel·la del sisè pis, per una escala de ferro, colpejant-li el cap contra els fils durs dels graons, fins que va perdre el sentit. Vicenç Adrià es va convertir en heroi llegendari.

Amb alguns dels seus camarades, se les va arreglar a la fi per escapar de la presó i marxar a Rússia. Per haver passat varis anys a Moscou, ara sovint es diu d'ell que pertany a aquest “nucli d'agents formats a Moscou que controlen Polrugaria”. Quan ell llegeix ocasionalment aquestes paraules, apareix en els seus llavis un somriure tristament irònic.

Quan Adrià va arribar a Moscou, poc després de 1930, no estava entre els principals dirigents del partit polrugar. Ni tampoc el preocupava gaire el seu lloc en la jerarquia. Estava més preocupat per la confusió que es va produir en la seva ment quan va comparar per primera vegada la seva visió de la societat del futur amb la vida a la Unió Soviètica sota Stalin. Amb prou feines s'atrevia a admetre, ni tan sols en el seu propi interior, la mesura de la seva desil·lusió. També això ha estat tan típic dels homes com ell, que no necessitem profunditzar-hi. Igualment típiques foren les perogrullades, les mitges veritats i les il·lusions amb que es va intentar apaivagar la seva pertorbada consciència

comunista. La pobresa heretada per Rússia, el seu aïllament en un món capitalista, els perills que l'amenaçaven des de l'exterior, l'analfabetisme de les seves masses, la peresa i falta de sentit de la responsabilitat cívica de les mateixes, tot això i més era evocat per Adrià per explicar-se per què la vida a Rússia queia tan espantosament allunyada de l'ideal.

“Ah! -suspirava- si almenys la revolució hagués triomfat primerament en una nació més civilitzada i avançada! Però s'ha de prendre la història tal com és, i Rússia té al menys el dret al respecte i la gratitud que es deuen al pioner, per moltes que siguin les faltes i els vicis d'aquest”. Adrià feia tot el que podia per no veure les realitats de la vida que el rodejava.

Després vingueren les grans purgues de 1936-38. La majoria dels dirigents del partit polrugar que havien viscut exiliats a Moscou foren afusellats com a espies, sabotejadors i agents de la policia política polrugara. Abans de morir, es feu que ells (i inclús les seves dones, germans i germanes) testimoniessin uns contra altres. Entre els deshonorats i executats hi estava un dels que més havien excitat l'entusiasme d'Adrià i sostingut el seu valor, el que l'havia iniciat en els problemes més difícils de la teoria marxista, i al que Adrià havia tingut per un germà i un guia espiritual.

També Adrià va haver de fer front a les acusacions habituals. No obstant, per un gir de la sort, o potser pel capritx del cap de la GPU, Yezhov, o d'un dels seus homes, no va haver de posar-se front a un piquet d'execució. Fou deportat a un camp de treball en alguna part del nord-est subpolar. Amb altres molts, trotskistes, zinovievistes, bujarinistes, kulaks, nacionalistes ucraïans, bandits i lladres, antics generals, antics professors d'universitat i organitzadors del partit, fou empleat en tallar arbres i traslladar-los del bosc al dipòsit. El gel, la gana i la malaltia debilitaven als deportats, però les files es mantenien constantment plenes mitjançant nous aportaments de condemnats.

Adrià va veure com les persones que el rodejaven eren primer reduïdes a una lluita quasi animal per la supervivència, com perdien després la voluntat de lluitar i sobreviure, i com finalment s'ensorraven i queien com mosques. D'alguna manera, la seva pròpia vitalitat no va cedir. Seguí empunyant la destrala amb les seves mans gelades. Cada tres o quatre dies li corresponia unir-se a sí mateix, junt amb d'altres companys, a una carreta carregada de fusta i arrossegar-la per una planura coberta de neu i gel fins a un dipòsit que distava varies milles. Aquelles eren les pitjors hores. No podia reconciliar-se amb el fet de que ell, l'orgullós revolucionari, estigués sent utilitzat com a bèstia de càrrega en el país dels seus somnis.

Encara ara sent un dolor punxant en el seu cor sempre que pensa en aquells dies, i per això llegeix amb un melancòlic somriure els contes sobre la misteriosa “educació en les activitats quintacolumnistes” que va rebre a Rússia.

Amb un fragment de la seva ment, Adrià tractava d'estructurar el batibull de circumstàncies que hi havia darrere de la seva extraordinària degradació. Per la nit parlava d'allò amb els altres deportats. El problema era vast i tan confús que resultava incompreensible. Alguns dels comunistes deportats deien que Stalin havia portat a efecte una contrarevolució en al que totes les conquestes de la revolució de Lenin havien estat destrossades.

Uns altres mantenien que els fonaments de la revolució -la propietat pública i la economia col·lectivista- havien permès intactes, però que enlloc d'una societat socialista lliure,

estava sent edificada sobre aquells fonaments una terrorífica combinació de socialisme i esclavitud. Les perspectives eren, doncs, més difícils que tot el que podria haver estat imaginat, però potser quedava alguna esperança, si no per l'actual generació, per la següent. Era cert que l'estalinisme estava desacreditant greument l'ideal del socialisme, però potser el que quedava del socialisme encara podria ser salvat de l'enfonsament. Adrià no podia reconfortar-se plenament, però se sentia inclinat a adoptar aquesta última opinió.

Els esdeveniments aleshores van prendre una direcció tan fantàstica que ni la més fèrtil imaginació podria haver-la concebut. Un dia, a finals de 1941 (els exèrcits de Hitler acabaven de ser rebutjats davant les portes de la capital de la Unió Soviètica), Adrià fou alliberat del camp de concentració i portat amb grans honors a Moscou. El Kremlin necessitava urgentment comunistes d'Europa central i oriental per dirigir les emissions de propaganda a les terres ocupades pels nazis i establir enllaços amb els moviments clandestins darrere les línies enemigues. A causa de la importància estratègica del país, es necessitaven especialment polrugars. Però ni un sol dels principals dirigents del partit polrugar estava viu. Els pocs, de menor importància, que es trobaven desperdigats en diversos llocs de deportació, foren tornats a Moscou a corre cuita, rehabilitats i posats a la feina. La rehabilitació va adoptar la forma d'una presentació d'excuses per part de la policia de seguretat, en el sentit de que la deportació del camarada Fulano de Tal havia estat un lamentable error.

Varies vegades per setmana, Adrià, posat davant el micròfon, llançava la seva confiança en la terra del socialisme, glorificava a Stalin i els seus guanys, i cridava als polrugars perquè s'aixequessin rere les línies enemigues i es preparessin per l'alliberament.

Adrià advertia vivament la incongruència de la seva situació. Ara era un agent de propaganda dels seus carcellers i torturadors, dels que havien denigrat i destruït els caps del comunisme polrugar, i al que, entre ells, era el seu amic i guia. No podia ni oblidar ni perdonar sincerament l'agonia i la vergonya de les purgues. I hi havia una part de la seva ment que mai podia desentendre's de les persones que havia deixat rere de sí, en el camp nòrdic.

Però no podia negar-se a la tasca assignada. La seva negació hauria estat un sabotatge a l'esforç de la guerra, i el càstig hauria estat la mort o la deportació. Per lo demès, no era sols per instint de conservació pel que feia la seva tasca. Desitjava ajudar a la derrota dels nazis, i pensava que per això estava bé unir les seves forces "amb el mateix diable i la seva àvia"... i amb Stalin.

Ni tan sols es tractava merament de la derrota del nazisme. Tot i el que havia passat, seguia abraçant les seves antigues idees i esperances. Encara era un comunista. Mirava cap al futur, al ferment revolucionari que es difondria pel món capitalista després de la guerra. Com més gran es fes la seva desil·lusió per la Unió Soviètica, tant més intensa era la seva esperança en que la victòria del comunisme en altres països regeneraria el moviment i l'alliberaria de la deslleial tutela del Kremlin.

Els mateixos motius l'animaren a acceptar una proposició que el propi Stalin li va fer alguns mesos més tard, perquè organitzés un comitè d'alliberament polrugar, del que fou nomenat secretari. Era segur que l'exèrcit roig entraria a Polrugaria més aviat o més tard. El comitè d'alliberament seguiria la seva estela i hauria de convertir-se en el nucli del govern provisional.

Adrià estava enfeinadíssim. Ara tenia al seu càrrec l'enllaç amb la resistència polrugara. Donava instruccions als emissaris que travessaven les línies enemigues o eren llançats en paracaigudes darrere de les mateixes. Rebia informes procedents de les guerrilles en la zona ocupada per l'enemic i els transmetia als centres superiors. Organitzà la sortida del país i el trasllat a Moscou dels caps dels partits no-comunistes, inclús anticomunistes, i aconseguí induir a algun d'ells a que s'integrés en el comitè d'alliberament.

El desenllaç d'aquells episodis és ben conegut. El comitè d'alliberament es va convertir en govern provisional i, després, en govern de ple dret de Polrugaria. Els partits no-comunistes foren apartats un per un, i suprimits. Polrugaria es va convertir en una democràcia popular. Adrià és un dels pilars del nou govern, i fins ara res sembla presagiar el seu eclipsi. No ha trobat el mitjà de sortir de la trampa i tampoc ha estat aixafat per aquesta.

Ara hi ha dos Vicenç Adrià. Un sembla no haver conegut mai un moment de dubte o vacil·lació. La seva ortodòxia stalinista no ha estat mai posada en qüestió, la seva devoció al partit mai ha disminuït, i s'afirma que les seves virtuts de cap i estadista no han estat superades. L'altre Adrià està gairebé constantment turmentat per la seva consciència comunista, és presa d'escrúpols i por, d'il·lusions i desil·lusions. El primer és expansiu i eloqüent, el segon reflexiona en silenci i no s'obre ni davant dels seus més vells amics. El primer actua, el segon mai deixa de meditar.

De 1945 a 1947 els dos Adrians estigueren quasi reconciliats entre sí. En aquells anys el partit de Polrugaria va portar a terme algunes de les reformes completes i radicals que havien estat durant dècades inscrites en el seu programa. Estudià el problema dels latifundis polrugars. Repartí les grans propietats semif feudals entre els camperols afamats de terres. Establí la propietat pública de les grans indústries. Inicià plans impressionants per l'ulterior desenvolupament industrial d'un país lamentablement subdesenvolupat. Promogué grans dosis de legislació social progressiva i una ambiciosa reforma educativa. Aquestes conquestes ompliren a Adrià de veritable alegria i orgull. Després de tot, era per aquestes coses pel què havia sofert en les presons polrugars.

En aquells anys, a més, Moscou, per les seves pròpies raons, deia als polrugars que no havien de mirar massa a Rússia com a model, i que havien de trobar i seguir "el seu propi camí polregar cap al socialisme". Per a Adrià allò volia dir que Polrugaria podria estalviar-se la experiència de les purgues i els camps de concentració, de la abjecta submissió i de la por. Comunisme, intens desenvolupament industrial i educatiu, i certa mesura de veritable llibertat per a discutir amb els companys i criticar el poder; tal era, tal semblava ser, la conquesta d'un ideal.

El que el preocupava inclús aleshores era que el poble de Polrugaria mostrava poc entusiasme per la revolució. Indubtablement veien les avantatges i, en conjunt, l'aproven. Però es ressentien de que la revolució estigués sent portada a una altura a la que no arribaven, per persones a les que ells no havien escollit, que no solien cuidar-se de consultar-los i que semblaven homes de palla d'una potència estrangera.

Adrià sabia bé la mesura en que la presència de l'exèrcit roig a Polrugaria havia facilitat la revolució. Sense aquesta presència, les forces de la contrarevolució, amb l'ajuda de les democràcies burgeses occidentals, podrien haver-se fet fortes en una sagnant guerra civil, com havia passat després de la primera guerra mundial. Però reflexionava que una revolució faltada de genuí entusiasme popular que la recolzi està mig derrotada. Ha de tendir a desconfiar del poble al que hauria de servir. I la desconfiança pot engendrar

terror, com havia passat a Rússia.

Encara així, tot i que veia aquests perills, esperava que mitjançant un treball honrat i entusiasta en favor de les masses, el nou govern polrugar podria guanyar-se la confiança i la devoció d'aquestes. Aleshores el nou ordre social podria recolzar-se sobre els seus propis peus. Més aviat o més tard els exèrcits russos tornarien a la Unió Soviètica. Amb seguretat, pensava, hi havia d'haver un altre camí cap al socialisme, potser no exactament un camí polrugar, però tampoc un camí rus i stalinista.

Mentrestant, Vicenç Adrià havia fet algunes coses que sols havien estat compreses pels iniciats. Patrocinà a Polrugaria un culte per glorificar la memòria del seu antic amic i guia, el que havia mort a Rússia, tot i que Moscou no havia rehabilitat oficialment el seu nom. La biografia del dirigent mort pot veure's encara exhibida en les llibreries polrugars, al costat de la vida oficial de Stalin. Donat que les circumstàncies de la mort del màrtir no estan mencionades en la biografia, sols els comunistes més veterans coneixen les ocultes implicacions d'aquest homenatge.

Adrià ha establert també un institut especial que s'ocupa de les famílies de tots els comunistes polrugars que moriren a Moscou com a "espies i traïdors". L'institut s'anomena Fundació de Veterans i Màrtirs de la Revolució. Tals gestos donen a Adrià una certa satisfacció moral, però ell sap que políticament manquen d'importància.

A mesura que els dos camps, l'est i l'oest, començaren a ordenar les seves forces, i els caps d'un i altre bàndol, cada un a la seva manera, posaren a cada home davant un categòric "qui-no-està-amb-mi-està-contra-mi", les perspectives d'Adrià es van obscurir. Si hagués pogut, la resposta d'Adrià hagués estat un categòric "pesta d'uns i d'altres!". Ell, que havia estat un desterrat en la Rússia d'Stalin, una bèstia de càrrega en un dels seus camps de concentració, ell, a qui qualsevol número de *Pravda*, amb els seus dements himnes a Stalin, produeix una aguda sensació de nàusea, ha contemplat amb consternació com el seu "camí polrugar al socialisme" s'ha convertit cada cop més en el camí estalinista. Tot i així, no veu com podria apartar-se del mateix.

Adrià da per suposat que tot el que l'Occident pugui oferir a la Europa central i oriental és la contrarevolució. L'Occident pot enarbolar la llibertat i la dignitat de l'home (i qui ha explorat la significació d'aquests ideals de manera més tràgica i total que el propi Adrià?), però ell no aparta la mirada de la separació que veu entre les promeses occidentals i el seu compliment. Està convençut de que, en la seva part del món, tot nou trastorn aportarà no menys, sinó més opressió, no menys, sinó més degradació de l'home.

Adrià concedeix de bona gana que els que parlen en nom de l'Occident puguin ser sincers en les seves promeses, però afegeix que no ha perdut el seu vell hàbit marxista de no tenir en consideració els desitjos i promeses dels polítics, i mantenir, en canvi, la mirada fixa en les realitats socials i polítiques. Quins són els polrugars, es pregunta, que voldrien unir-se a les banderes d'Occident? Potser hi hagi entre ells algunes persones benintencionades, però aquestes són sols els que es deixen enganyar.

Els més actius i enèrgics aliats d'Occident a Polrugaria són els que havien estat interessats en el vell ordre social, els privilegiats de la dictadura d'abans de la guerra, la vella soldadesca, els terratinents expropiats i gents semblants. Si l'Occident vencés, aquestes gents formarien el nou govern i, en nom de la llibertat i la dignitat de l'home desencadenarien un terror blanc sense semblança a res de lo vist fins aleshores. També Adrià havia conegut en un altre temps el seu terror. I era un temps en que la vella classe

governant creia que el seu domini duraria sempre, i la seva mateixa confiança evitava que el seu terror arribés a ser completament demencial. Ara, si ells tornessin, embogirien de por i sed de venjança. La verdadera opció, segons la veu Adrià, no és entre tirania i llibertat, sinó entre tirania stalinista, redimida en part pel progrés econòmic i social, i tirania reaccionària, a la que res podria redimir.

A vegades Adrià es consideraria feliç si pogués abandonar el seu alt càrrec i retirar-se a la obscuritat. Però el món s'ha fet massa petit. Ell no pot buscar asil a l'oest. Això, als seus ulls, no deixaria de ser una traïció; no a Rússia, sinó al seu ideal comunista. I tampoc pot retirar-se a al obscuritat. La renúncia i l'abandonament seria en el seu cas un gest d'oposició i desafiament, i el règim que ell havia ajudat a construir no ho permetria.

Quant hi ha en comú entre el jove que una vegada es va disposar, amb ardor prometeic, a vèncer la bogeria de la història, manifestada en el capitalisme, i el ministre madur que sent vagament que les forces irracionals de la història s'han apoderat també del camp de la revolució, i, accidentalment, l'han atrapat a ell mateix? Fa tot el que pot per apuntalar el respecte de sí mateix i persuadir-se de que com a estadista, dignatari i cap segueix sent el mateix home que fou campió de la causa dels oprimits i sofrí per la mateixa en les presons del seu país natal. Però a vegades, mentre rep solemnement a delegacions de camperols o saluda a les tropes en una desfilada, un dolor molt conegut perfora el seu cor i sent de cop que no és sinó una ruïna patètica, una bèstia de carrega subpolar.